

Píše Václav Maidl

(E*forum, 22. 11. 2023)

Když zazní jméno Otfrieda Preußlera, zbytníme, neboť tento autor knih pro děti je dobře znám i u nás (česká wikipedie vykazuje devět překladů, poslední z r. 2021), znám je také jeho severočeský původ (*1923 v Liberci), stejně jako spolupráce s režisérem Karlem Zemanem při zfilmování jeho románu *Krabat* pod názvem *Čarodějův učeň* (1977). Zdá se proto téměř povinností přečíst objemnou biografii Carstena Gansela *Kind einer schwierigen Zeit: Otfried Preußlers frühe Jahre*, jež s předstihem (2022) jako by vyšla k 100. výročí Preußlerova narození.

V úvodu německý germanista objasňuje, v čem vidí důležitost Preußlerovy biografie: zážitky z dětství, mládí, války a válečného zajetí jsou mu interpretačním klíčem k jeho dílu.

Gansel přistupuje k tématu důkladně: Nejenže zkoumá Preußlerovo rodinné zázemí (rodičům, zejména Josefu Preußlerovi, vlastním jménem do r. 1941 Syrowatka, věnuje 50 stránek, nehledě na další četné pasáže zachycující osudy rodičů po roce 1945), ale vytěžuje také nálezy z německých a ruských (sovětských) archivů, dokumentující Preußlerovo povolání do wehrmachtu, základní výcvik i absolvování důstojnické přípravy, přesun na východní frontu, zajetí a několikaletý pobyt v sovětských zajateckých táborech. Stejně důkladně pak sleduje Preußlerovu tvorbu a okolnosti jejího vzniku od raných juvenilií (zachycuje třeba i jen dvoustránkový příspěvek *Lieber Soldat! V časopise Kameraden. Sudetendeutsche Briefe an Wehr- und Werkmänner* z roku 1940) až po vznik a vydání románu *Krabat* (1971). V té době byl Preußler ovšem již téměř padesátiletý, na případnou otázku, co jsou jeho „frühe Jahre“, je však třeba odpovědět, že na tomto románu pracoval od konce padesátých let. Ještě jeden podstatný zdroj měl Carsten Gansel k dispozici: Preußlerův soukromý archiv, v němž mj. našel nedokončenou autobiografii *Verlorene Jahre?* pocházející z 90. let, z níž rovněž vydatně čerpá. Autobiografické pasáže o ruském zajetí tak může konfrontovat s dokumenty ze sovětských (ruských) archivů.

Jak vidno, sepsání knihy předcházela pečlivá příprava, přesto nejsem s výsledkem zcela spokojen. Oceňuji množství informací, které se o autorovi a jeho literárních počátcích dozvíme, rovněž tak autorův široký rozhled umožňující mu pohybovat se v různých kontextech a využívat je pro plastické ztvárnění Preußlerova života. Domnívám se však, že z hlediska čtenářského očekávání vzbuzeného názvem by méně bylo více. Zejména detaily, někdy ale i celé pasáže, které s tématem knihy souvisí jen velmi volně, jsou pro čtenáře spíše zavádějící či odvádějící od důvodu, proč po biografii sáhl. Ganselovu textu by rozhodně prospělo jeho zhutnění. Několik příkladů: Při čtení

o Preußlerově životě je dle mne zcela redundantní informace, že autor knihy dělal po dlouhá léta rozhovory se spisovatelkami a spisovateli (s. 15). Do pasáží o spisovatelově otci a jeho tvorbě v meziválečné době náhle neústrojně vstoupí úvaha o proměnách německé literatury pro děti na počátku sedmdesátých let 20. století s tím, že Otfried Preußler má v té době jiný, vlastní koncept (s. 41n.), aby se pak výklad dál opět věnoval otcově práci. Je nutné znát jmenovitě všechny účastníky pohřbu Preußlerovy babičky v r. 1944 nebo detailní popis, jak se člověk v Moskvě dostane od stanice metra do Ruského státního vojenského archivu (obojí s. 152)? Myslím, že čtenář očekávající ztvárnění života konkrétní osoby by byl ochoten rezignovat na podrobné seznámení s obecnými principy fungování paměti a vybavování vzpomínek (s. 195n.) Atd. atd. A opravdu je zapotřebí při konstatování členství mladého Preußlera v NSDAP kontextualizovat na předchozích stranách (s. 157-163) příklady jiných autorů (Otto Rühle, Heinrich Gerlach nebo Erich Loest) a dospět pak na s. 164 k názoru, že sice v ruských dokladech toto členství v osobním dotazníku vyplněném Preußlerem uvedeno je, ale protože není známo číslo jeho legitimace, zůstává otevřená otázka, zda Preußler členem NSDAP formálně byl, či ne?

Posledně uvedený příklad již ovšem nesouvisí jen s možnostmi krácení textu, jeho projasněním a soustředěním se na hlavní téma. Uvedená kontextualizace sice přibližuje těmito konkrétními příklady tehdejší dobu, její atmosféru a rozhodnutí aktérů, která nám, později narozeným a poučeným, jak nahlížet na to, co se mezitím stalo dějinami, připadají neakceptovatelná, z jejich tehdejšího pohledu ale pochopitelná. Schází mi nicméně kritický odstup – zmíněné příklady jako by říkaly: „bylo to přece běžné“ (Gansel udává jako celkový počet členů NSDAP čtrnáct milionů), a nivelizovaly tak fakt, že vedení této strany bylo norimberským Mezinárodním vojenským tribunálem označeno za zločineckou organizaci.

Obdobně postupuje Gansel při líčení Preußlerova vztahu k armádě a válce. Nezakrývá, že jedenadvacetiletý poručík byl „válkou nadšen“ (s. 150), a opět se pro širší kontext odvolává na svědectví Ericha Loesta, jež vyznívá obdobně. Nezaráží jej, že otázka viny se u Preußlera redukuje na konflikt mezi zachováním „vojenské cti“ stvrzené přísahou, a povinnou věností Hitlerovu státu, o němž postupně narůstají pochyby. Opět kontextualizováno vnímáním Johannese R. Bechera, Waltera von Molo a spisem *Otázka viny* Karla Jasperse (s. 441). Gansela neudivuje jistá sebestřednost, soustředění na vlastní osobu a problémy (ať již v Preußlerových prózách tematizujících válku – např. povídka *Stille Nacht*, nebo v nepublikované autobiografii), či absence otázek jako „Co pohledávám v této cizí zemi?“ Co jsem způsobil já a moje jednotka jejím obyvatelům?, jež by svědčily o – třebaš pozdní – reflexi a sebereflexi z většího nadhledu. Píše-li o Preußlerově traumatu z války a zajetí, postrádám při Ganselově šíři záběru konstatování, že zájem o traumatizované ukrajinské a ruské obyvatelstvo zasažené tou samou válkou u jeho protagonisty chybí.

Jeho empatie a shovívavost vůči Preußlerovi se pak nejvíce projevuje v hodnocení prozaického debutu *Erntelager Geyer* (1944). Tradované hodnocení, že kniha je napsána „ve stylu ideologie Hitlerjugend“, oslabuje poukazem na tehdejší literární

provoz – produkci a literární kritiku (s. 128). Připadá mi to argumentačně stejné, jako bychom díla vzniklá a vydaná v době nadvlády socialistického realismu měli dnes hodnotit podle tehdejších dobových recenzí. Navíc je z načrtnutého děje i např. citátu, že chlapci uposlechli „výzvu Adolfa Hitlera a pracovního úřadu“ a „přihlásili se dobrovolně na žnovou brigádu“ (s. 136) zřejmé, že kritizované hodnocení má své opodstatnění. A jestliže v širším horizontu Gansel argumentačně neutralizuje negativní vyzarování názvu „Hitlerjugend“ připomínkou organizací mládeže vznikajících od počátku 20. století, pomíjí přitom zásadní fakt, že od roku 1936 byla v Německu povolena pouze jediná taková organizace právě s příznačným názvem Hitlerjugend (od r. 1939 mimochodem s povinnou účastí). Myslím, že zde bylo vynaloženo přeshraniční úsilí kvůli „očištění“ osmnáctiletého autora (text měl vzniknout v r. 1941), jehož lze omluvit naivitou mládí (zatímco adoraci Hitlera jiným autorem pocházejícím z Čech, více jak šedesátiletým Hansem Watzlikem v dětské knize *Roswitha oder Die Flucht aus Böhmen* (1940) již hodnotíme nutně daleko kritičtěji).

Zabředl-li jsem do kritických poznámek, budiž dovolena jedna k lužickosrbskému a jedna k českému kontextu. Jestliže se Gansel zabývá tak důkladně vznikem románu *Krabat*, překvapuje při jeho schopnosti propojovat různé kontexty, že zcela pomíjí beletristické zpracování této látky lužickosrbským autorem Jurijem Bržanem – zmínku by si zasloužila povídka *Čorný mlyn* (1968), podrobnou analýzu pak jeho román *Krabat oder die Verwandlung der Welt* (1976) ve srovnání s *Krabatem* Preußlerovým (případně, při Ganselově extenzitě i ve srovnání s románem *Krabat oder die Bewahrung der Welt*, 1993).

Připomínky k českému kontextu se týkají věcných chyb: Masaryk a Beneš jistě nevyhlásili založení českého státu 28. září (!) 1918 v Praze (s. 75), stejně jako Hitler s Háchou nejednali 15. března 1938 (s. 78).

Abych nevyžil četností a rozsahem svých kritických poznámek s vaničkou i dítě: Ganselova více jak pětisetstránková biografie si zaslouží uznání – vedle starší práce Dina Lareseho *Otfried Preußler. Anmerkungen zu Herkunft, Biographie und Werk* (1975) a nejnovější Tilmana Spreckelsena: *Otfried Preußler. Ein Leben in Geschichten* (2023) bude patřit k základním kamenům biografického bádání o tomto významné autorovi, vytěženém z rozsáhlých archivních rešerší. Jen bych při zaujetí tímto autorem doporučoval při hodnocení jeho života větší kritický odstup.

Carsten Gansel: *Kind einer schwierigen Zeit: Otfried Preußlers frühe Jahre*. Berlin: Verlag Galiani, 2022, 560 s.

www.ipsl.cz